

A Critical Reading of Plato's Account of the Wars between the Achaemenid Empire and the Greeks, in the Dialogue of Menexenus

Esmacil Sangari¹, Farzad Rafieifar²

1. Corresponding Author, Department of History and Iranology, University of Isfahan, Isfahan, Iran; Email: e.sangari@ltr.ui.ac.ir

2. Department of History University of Isfahan, Isfahan, Iran; f.rafieifar@yahoo.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:
Received:
20, July, 2024

In Revised Form:
3, October, 2024

Accepted:
14, October, 2025

Published Online:
10, March, 2025

Keywords: Plato,
Socratic Dialogues,
Menexenus, Greco-
Persian Wars, Athens.

Abstract

Plato in the Menexenus dialogue describes a conversation between Socrates and a young Athenian citizen, named Menexenus. In this dialogue, Socrates narrates a funeral speech in praise of Athenian warriors that killed in the battle and attributes it to Aspasia, lover of Pericles, prominent Athenian politician. In this speech, the courage and heroic actions of Athenian warriors in several wars against the Achaemenid forces are extolled as a golden chapter in the history of this city-state. The contents of Aspasia's speech, above all, an accepted and central narrative regarding the Greco-Persian wars one that was particularly endorsed by Athenian orators and politicians. In other words, it is clear according to the available evidence that this speech was composed following the common structure of funeral orations for Athenian soldiers, reflects the Athenian-approved perspective on Greek military engagements with the Achaemenid forces. therefore, this text presents a unique portrayal and specific to its time and place, of the military and political structure of the Achaemenid Empire as perceived by the people of Athens during its existence. This study uses a descriptive-analytical methodology to examine facts of this Athenian point of views, offering a critical interpretation of the accepted image of the Achaemenid Empire in the political thought of Athenian contemporaries with other available sources."

Cite this The Author (s): Sangari, E., Rafieifar, F., (2024-2025), A Critical Reading of Plato's Account of the Wars between the Achaemenid Empire and the Greeks, in the Dialogue of Menexenus, Historical Sciences Studies, Vol.16, No 2, Serial No.38. (169-192). Autumn & Winter: DOI: [10.22059/jhss.2025.385806.473755](https://doi.org/10.22059/jhss.2025.385806.473755)

© The Author(s): Sangari, E., Rafieifar, F., Publisher: University of Tehran

1. Introduction

Researchers and historians of ancient Iranian history usually do not have much desire to use Plato's works as a basic source for the history of the Achaemenid Empire. But Plato was contemporary with the Achaemenid Empire and some of his works provide information about the Achaemenids and their world. This contents sometimes is provided as brief mentions and in some dialogues including detailed accounts. For example, Socrates as the main speaker in a dialogue called Menexenus, has a conversation with a young and inexperienced citizen named Menexenus, and during the text presents an account of Greco- Persian Wars during the reign of two of the Persian kings, Darius I and his son and successor, Xerxes I. Menexenus is one of the dialogues that researchers have no doubt in attributing it to Plato, and they believe that it is one of the works that this Greek philosopher and writer wrote before authoring the Republic and during his stay at the Academy, after returning from his first trip to Sicily.

In this dialogue, Platonic Socrates attributes this detailed account to Aspasia, the famous lover and mistress of Pericles, the most strongest politician and one of the most prominent leaders in the Athens. Aspasia's speech describes the situation of Persians and their political authority and military power, before the beginning of their first military attack on Greece. It also mentions to the Greeks' fear of the Persians and their unstoppable army, both at sea and on land. Aspasia's speech provides an account with clear Athenian views of the battles like Marathon, Salamis and Plataea. In fact, this special and somewhat account, Athenians role in the Greco- Persian Wars is over praised, because Aspasia's speech increases the importance of Athenian's warriors in the final victory, by diminishing the role of the Spartans and other Greek city-states: The content of this speech presents the events of the Battle of Marathon as if the Athenians were the only Greeks who faced the Persian army under the command of Datis, and in its description of the naval battle of Salamis, it deliberately refrains from mentioning the presence of the Spartan and Aeginetan warriors. Moreover, according to the text of Aspasia's speech, the role played by the Athenians in the battle of Plataea is also shown to be much more important.

On the other hand, highlighting the role of Athenian warriors in the Greco- Persian wars is not the only special feature of Menexenus in the narration of these historical events. In fact, the description of Aspasia's speech makes eloquent excuses for all the Athenians' actions during these wars and after their end. Meanwhile, it judges the performance of other Greek city-states in the worst possible way. it means in Menexenus, the Athenians are presented as people with the highest level of competence, and nothing is said about their failures and their mistakes in the Greco- Persian battles, and in the next historical events. Based on this, the authors of this research believe that Menexenus is a unique dialogue and a valuable document through which Plato implicitly presents a relatively official view in harmony with the perceptions of Athenian politicians of important historical events such as defense against Persians' extensive attacks.

All of these contents have led the authors of this article to consider Aspasia's speech as a unique text that in which Plato reflects the official, or perhaps somewhat unofficial, views of the prominent Athenians, their elites and maybe their statemen regarding a part of their city-state history, especially the Greco- Persian Wars. as a result, at the end of this research, it seems completely logical and natural to conclude that the narrative contained in Menexenus cannot and should not be accepted as an impartial and unbiased account of the events of historical battles such as Marathon, Salamis, and Plataea. But it should not be understood that Menexenus has no historical value for any research. Rather, if the purpose of a hypothetical

A Critical Reading of Plato's Account of the Wars between the Achaemenid Empire and the Greeks, 171

study is to examine possible discourses and different perspectives about the Greco- Persian Wars, then Menexenus must certainly be studied as a very important source. It is also very important that the discourses Menexenus reflects them, were not limited to their time and place. The true is this that these historical views of Persian- Greek relations later greatly influenced the views of subsequent western writers and thinkers, for example Voltaire, Bossuet and even later historians like Olmstead. Therefore, this dialogue provides at least the following benefit for historians and researchers of the history of Iran and ancient Greece: Menexenus allows them for reaching specific conclusions about the history of the Achaemenid Empire and its relations with the Greek city- states, like Athens. In other words, Menexenus has a special and rare feature, that is not observed in the historical texts that known as basic sources of this period, such as Histories of Herodotus and works of other Greek historians.

خوانش انتقادی روایت افلاطون از رویارویی‌های نظامی هخامنشیان و یونانیان در رساله سقراطی

منکسنوس

اسماعیل سنگاری^۱، فرزاد رفیعی‌فر^۲

e.sangari@ltr.ui.ac.ir

f.rafielifar@yahoo.com

۱. نویسنده مسئول، گروه تاریخ و ایران‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:

۲. گروه تاریخ و ایران‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	افلاطون در محاوره منکسنوس ضمن شرح گفتگویی میان سقراط و جوانی موسوم به منکسنوس، خطابه‌ای در رثا و ستایش شهیدان جنگی آتنی نقل کرده و تدوین آن را به آسپاسیا، معشوقه پریکلس سیاستمدار شهیر آتنی منسوب می‌کند. در خطابه مذکور دلاوری‌ها و عملکرد جنگاوران آتنی در برابر سپاهیان هخامنشی به مثابه برگی زرین در تاریخ این دولت-شهر ستوده شده است. اشارات موجود در این خطابه بیش از هر چیز از روایتی پذیرفته‌شده و نظرگاهی کانونی در باب نبردهای هخامنشیان و یونانیان پرده برمی‌دارد که به طور ویژه از سوی خطیبان و سیاستمداران آتنی مورد تأیید قرار می‌گرفت. در حقیقت خطابه منسوب به آسپاسیا که با توجه به شواهد موجود بر اساس اسلوب و چارچوب متداول خطابه‌های تدفین سربازان درگذشته آتنی به رشته تحریر درآمده است، نگرش مورد تأیید و دلخواه آتنی‌ها از رویارویی‌های نظامی یونانیان در برابر قوای نظامی هخامنشیان را بازنموده و بدین‌سان نمایاننده سیمایی منحصر به فرد، محدود به مکان و زمانی مشخص و متمایز، از ساختار نظامی و سیاسی فرمانروایی هخامنشی در نظر اهالی آتن، معاصر حیات این شاهنشاهی است. در پژوهش حاضر جنبه‌های مختلف این نگرش با استفاده از شیوه مطالعات توصیفی-تحلیلی بررسی شده و سیمای پذیرفته شده هخامنشیان در اندیشه سیاسی معاصران آتنی آن در بوتۀ نقد و ارزیابی تطبیقی با سایر منابع موجود قرار گرفته است.
تاریخ پذیرش:	۱۴۰۳/۱۲/۰۵
تاریخ انتشار:	۱۴۰۳/۱۲/۲۰
واژه‌های کلیدی: افلاطون، رسالات سقراطی، منکسنوس، هخامنشیان، جنگ‌های هخامنشیان و یونان، آتن.	

استناد: سنگاری، اسماعیل، رفیعی‌فر، فرزاد؛ (۱۴۰۳). خوانش انتقادی روایت افلاطون از رویارویی‌های نظامی هخامنشیان و یونانیان در رساله سقراطی منکسنوس، پژوهشهای علوم تاریخی، پژوهشهای علوم تاریخی، سال ۱۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳، شماره پیاپی ۳۸ (۱۶۹-۱۹۲).

DOI: 10.22059/jhss.2025.385806.473755

https://doi.org/10.22059/jhss.2025.387398.473764

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

به رغم کشفیات و فعالیت‌های ارزنده باستان‌شناسان در سده‌ها و دهه‌های اخیر و با وجود اهمیت غیرقابل‌انکار سنگ‌نبشته‌های شاهان هخامنشی و سرچشمه‌های دیگری نظیر الواح و اسناد بابلی و مصری، همچنان مهم‌ترین جایگاه در میان منابع نگارش تاریخ ایران در عصر هخامنشی به آثار و متون نوشتاری یونانی اختصاص دارد. این اهمیت اگرچه در طول دهه‌ها و سده‌های اخیر - به‌ویژه با توجه به ارزش کاوش‌ها و تحقیقات باستان‌شناسان و کشف و بازخوانی منابع دیگر - تا اندازه‌ای تعدیل شده و کاهش یافته است، اما همچنان می‌توان چنین ادعا کرد که پژوهش در باب جنبه‌ها و ابعاد مختلف تاریخ شاهنشاهی هخامنشی بدون مراجعه به منابع مکتوب یونانی امری غیرممکن و دور از ذهن است. با این حال تردیدی نیست که به‌رغم تلاش‌های بی‌بدیلی که در سالیان گذشته در جهت ترجمه و ارائه برگردان فارسی این آثار صورت گرفته است، پژوهش در باب منابع یونانی تاریخ شاهنشاهی هخامنشی - دست‌کم در محافل پژوهشی داخلی و نزد محققان ایرانی - همچنان در مراحل نخستین خود قرار دارد. گذشته از آن که تعداد قابل‌توجهی از این آثار تاکنون هرگز به زبان فارسی برگردانده نشده یا به‌طور کامل ترجمه نشده است، شماری از ترجمه‌های موجود از متون یونانی نیز از نواقص و ایرادات مهمی رنج می‌برند که عملاً امکان استفاده حداکثری محقق ایرانی از منابع مذکور را ناممکن می‌سازد. از سوی دیگر باید این نکته را نیز در نظر داشت که به علت وجود ترجمه‌های قابل‌قبولی از آثاری نظیر *تواریخ هرودوتوس*^۱ و مجموعه آثار نویسندگان و مورخان نامداری نظیر کسنوفون^۲ و دیودوروس^۳، حتی برخی از متون یونانی که پیش از این به فارسی برگردانده شده‌اند در سایه این عناوین بنیادی قرار گرفته و توجهی که شایسته آن بوده‌اند را از دانشور تاریخ ایرانی دریافت نکرده‌اند. نگارندگان پژوهش حاضر براین باوراند که مجموعه نوشته‌های افلاطون^۴ فیلسوف شهیر یونانی (۴۲۷-۳۴۷ پ.م) - با وجود آن که نگارش تاریخ هرگز دغدغه و موضوع اصلی مورد توجه این اندیشمند عصر باستان نبوده است - در زمره چنین آثاری قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است با توجه به آن که تقارن و هم‌زمانی دوره زندگی و پختگی فکری افلاطون با بخش مهمی از تاریخ شاهنشاهی هخامنشی، رد پای

-
1. Herodotus
 2. Xenophon
 3. Diodorus
 4. Plato

هخامنشیان و موضوعات مختلف مرتبط با آن‌ها در شمار شایان توجهی از آثار وی به چشم می‌خورد. در برخی از این آثار، افلاطون به ارائه دیدگاه‌ها و نظرگاه‌های شخصی خویش در باب وجوه گوناگون ساختار شاهنشاهی هخامنشی، به‌ویژه ماهیت و چگونگی دستگاه پادشاهی، نظام تربیتی و آموزشی و نیز سازمان نظامی آن پرداخته یا در مواردی نگرش رایج در عصر خود در باب این حکومت را بازتاب داده است. همچنین بخش‌هایی از رسالات و نوشته‌های افلاطون حاوی داده‌ها و اطلاعاتی در باب وقایع سیاسی-نظامی مرتبط با شاهنشاهی هخامنشی است که نظیر آن در سایر منابع وجود ندارد یا دست‌کم می‌تواند گزارش‌های موجود در آثار مورخان و نویسندگان دیگر را به چالش بکشد.^(۱) بر این اساس لزوم بازخوانی انتقادی مجموعه آثار افلاطون با هدف افزایش کمی و کیفی مجموعه منابع تاریخ ایران در دوران هخامنشیان امری ضروری و روشن می‌نماید.

در پژوهش حاضر، روایت مندرج در مورد نبردهای هخامنشیان و یونانیان^(۲) در یکی از رسالات افلاطون موسوم به منکسنوس که شرح گفتگویی میان سقراط و جوانی آتی است - که رساله مذکور نام وی را بر دوش می‌کشد - مورد بازخوانی و بررسی انتقادی قرار گرفته است. به باور نگارندگان این پژوهش، با وجود آن‌که در منابع تاریخی نظیر *تورخ* هرودوتوس، آثار پلوتارخوس^۱، دیودوروس و تعدادی از سایر مورخان یونانی گزارشی مفصل و تصویری با جزئیات از این نبردها ارائه شده است، روایت مندرج در منکسنوس نیز در جایگاهی است که بتواند در پژوهش‌های تحلیلی آتی در باب جنگ‌های هخامنشیان و یونانیان محل توجه محققان قرار گیرد. در حقیقت نگارندگان این سطور با توجه به ماهیت روایت محاوره منکسنوس و ارتباط آن با فضای اندیشه و تفکر یونانیان معاصر شاهنشاهی هخامنشی در باب این جنگ‌ها، بر این باوراند که خوانش انتقادی و در مواردی تطبیقی از منکسنوس می‌تواند در پردازش‌های متفاوت از داده‌ها و گزارش‌های متون شناخته‌شده‌تر در باب تاریخ نبردهای هخامنشیان و یونانیان در دوره فرمانروایی داریوش یکم و خشایارش یکم سودمند بوده و بر غنای جنبه تحلیلی و تفسیری پژوهش‌های آتی در این حوزه بیفزاید. بر این اساس در این پژوهش پس از پرداختن به جایگاه منکسنوس در میان آثار و نوشته‌های افلاطون و نقل چکیده‌ای از محتوای کلی این محاوره، حضور شاهنشاهی هخامنشی در رساله و چگونگی نمود جنگ‌های مادی در آن شرح داده شده است. گام بعدی تحقیق حاضر، شامل تفسیر انتقادی و تا اندازه‌ای

تحلیل تطبیقی روایت مندرج در منکسنوس در باب هخامنشیان است که در نهایت منجر به ارائه نظرگاهی از سوی نگارندگان این پژوهش در باب ریشه‌های یونانی و آتنی نگرشی مهم و متداول به شاهنشاهی هخامنشی در منظومه پژوهش‌های جهان باستان شده است که در نتیجه‌گیری مقاله به مثابه کارنامه‌ای از بحث مندرج است.

لازم به ذکر است در این تحقیق برگردان فارسی شادروان محمدحسن لطفی از منکسنوس مبنای اصلی پژوهش بوده است؛ اما با وجود کیفیت غیرقابل انکار و دقت مثال زدنی ایشان در ترجمه آثار افلاطون و سایر متون یونانی که بر خوانندگان این دسته از آثار پوشیده نیست، متن دو ترجمه انگلیسی از اثر مذکور نیز مورد توجه و استفاده بوده است.^(۳) همچنین همان‌گونه که در بیشترینه پژوهش‌های افلاطون‌شناسان و محققان جهان باستان رایج است، ارائه ارجاعات به متن اصلی محاوره منکسنوس و سایر آثار افلاطون، با استفاده از نظام صفحه‌بندی استپانوس^۱ درج شده است.

۲. در باب رساله منکسنوس: جایگاه، ساختار و محتوای اثر

۲-۱. جایگاه رساله منکسنوس در مجموعه آثار افلاطون

محاوره منکسنوس در تقسیم‌بندی کلی مجموعه تألیفات و نوشته‌های افلاطون، در دسته میانی آثار وی قرار می‌گیرد (گاتری، ۱۳/۱۳۱۳۷۷: ۹۱).^(۴) در حقیقت چنین می‌نماید که رساله مذکور احتمالاً باید یکی از آثار فرعی افلاطون باشد که پیش از نگارش جمهوری و در سال‌های اقامت او در آکادمی^۲، پس از بازگشت از سفر نخست به سیسیل به رشته تحریر درآمده بود (گاتری، ۱۳/۱۳۷۷: ۹۵، گمپرتس، ۲/۱۳۷۵: ۹۹۲، Allen, 1984: 14). لازم به ذکر است به‌رغم برخی دیدگاه‌های مطرح‌شده از سوی محققان سده نوزدهم میلادی، امروزه بیشترینه پژوهشگران اصالت این اثر را تأیید کرده و تردیدی در انتساب آن به افلاطون ندارند (گاتری، ۱۳/۱۳۷۷: ۱۷۷-۱۷۸). صاحب‌نظران و مفسران آثار افلاطون معمولاً منکسنوس را به عنوان ترکیبی از طنز و فصاحتی وطن‌پرستانه (Shorey, 1934: 185) و به منزله تلاش علنی این فیلسوف برای آشکار ساختن عملی برتری خود در برابر خطیبان معاصر در نظر گرفته و بر همین اساس بر این نکته هم‌داستان‌اند که خطابه مندرج در این محاوره-که بخش بنیادین و اصلی محتوای متن را در برمی‌گیرد- تا اندازه زیادی با همان شیوه و اسلوبی به رشته تحریر درآمده که در آن زمان در خطابه‌های سخنوران زبردست آتنی رایج بوده است (گاتری، ۱۳/۱۳۷۷: ۱۸۷، یگر، ۲/۱۳۹۳: ۱۰۱۰، گمپرتس، ۲/۱۳۷۵: ۹۹۱). در حقیقت به‌رغم

1. Stephanus Pagnation

2. The Academy

آن که اطمینان کافی در مورد قصد و نیت اصلی افلاطون از نگارش منکسنوس وجود ندارد (Shorey, 1934: 185). چنین می‌نماید که بتوان بر اساس همین ویژگی‌های بلاغی و محتوایی، به گمانه‌زنی در باب مفاهیم بنیادی رساله پرداخت. لازم به ذکر است افلاطون پیش از تدوین منکسنوس، در تعدادی از آثار پیشین خود نظیر مهمانی و گرگیاس به خطیبان و مدعیان فن سخنوری تاخته و رویکرد، شیوه عمل و حتی اهداف و نتایج کوشش آنان را مورد نقد قرار داده و فراتر از آن به استهزا گرفته بود.^(۵) اما در رساله منکسنوس، فیلسوف گامی از نقد صرف و استهزا آن‌سوتر نهاده و پس از به سخره گرفتن مهارت و توانایی سخنوران هم دوره خود، با تدوین نطقی با محتوایی نزدیک به درون‌مایه خطابه‌های آنان - که به تمام زرق و برق‌های بلاغی و فنون و صنایع ادبی مرسوم در چنین متونی آراسته بود- به رقابت با استادان سخن و خطابه می‌پردازد (گمپرتس، ۲/۱۳۷۵: ۹۹۱، یگر، ۲/۱۳۹۳: ۱۲۱۲)؛ به عبارت دیگر، افلاطون در خطابه مندرج در منکسنوس که با رویکردی طنزآمیز و شاید حتی تمسخرآمیز، تدوین آن را به بانویی مشهور در محافل سیاسی آتن نسبت می‌دهد (240d). تصویری آرمانی از دولت-شهر آتن و تاریخ آن ارائه داده (Pappas & Zelcer, 2015: 182) و در نگارش آن ماهرانه از اصول نطق‌های مشابه تبعیت می‌کند (گاتری، ۴/۱۳۷۷: ۱۸۷)؛ یعنی همان‌گونه که شیوه خطیبان بود، از رعایت دقت در بیان وقایع سیاسی و تاریخی پرهیز کرده، اثر خود را به مثابه نمونه‌ای متعالی از بلاغت یونانی و وفادار به اسلوب پرشور، جانبدارانه و غیرواقعی‌گرایانه خطابه‌های تدفین مرسوم در آتن درمی‌آورد. بر این اساس رساله منکسنوس با توجه به برخورداری از چنین ویژگی‌هایی، نه تنها سخنوران و خطیبان هم‌دوره فیلسوف را در معرض انتقاد قرار می‌دهد، بلکه بر مهارت ادبی و قابلیت‌های بلاغی برتر افلاطون در مقایسه با این رقبا نیز گواهی می‌دهد. ویژگی‌های مذکور همچنین سبب شده است که محاوره منکسنوس که گاه حتی با عنوان مرموزترین اثر افلاطون از آن یاد شده است (Kahn, 2018: 9)، در نگاه محققان و پژوهشگرانی که بلاغت و سخنوری جهان باستان را موضوع اصلی پژوهش‌های خود قرار داده‌اند به متنی محبوب و اساسی مبدل شود (Allen, 1984: 319). در حالی که عدم الزام افلاطون به رعایت دقت و امانت‌داری در شرح وقایع سیاسی و تاریخی و نمود آن‌اکرونیسیم^(۶) در متن رساله^(۶) این اثر را به متنی مهجور و کمتر شناخته شده - یا با بیانی جسورانه‌تر ناشناخته - نزد اهالی تاریخ جهان باستان مبدل کرده است؛ اما همان‌گونه که

پیش از این نیز اشاره شد، تلاش اصلی نگارندگان این پژوهش دقیقاً ناظر بر همین مسأله است که بر خلاف چنین دیدگاه‌هایی، بر اهمیت منکسنوس به عنوان منبعی کم‌نظیر در مطالعات تاریخ شاهنشاهی هخامنشی و تاریخ یونان باستان صحه بگذارند.

۲-۲. ساختار و محتوای کلی رساله منکسنوس

ساختار کلی محاوره منکسنوس را می‌توان به سه قطعه مجزا تقسیم کرد. پاره نخست رساله از صفحه ۲۳۴ نسخه استپانوس آغاز شده و تا اواخر صفحه ۲۳۶ نسخه مذکور به پایان می‌رسد (234A-236D). در این بخش سقراط افلاطون^(۷) با جوانی موسوم به منکسنوس مواجه می‌شود که لحظاتی قبل از میدان شهر بازگشته و به سقراط اطلاع می‌دهد که با توجه به در پیش بودن مراسم تشییع جنازه‌ای باشکوه برای سربازان آتنی که به تازگی در نبرد کشته شده‌اند - بدون اشاره به آنکه مراد کدام درگیری و در برابر چه دشمنی بوده است - «می‌خواهند کسی را بگزینند که درباره کشتگان جنگ سخن براند» (234b). سقراط افلاطون به ریشخند خطیبان پرداخته و با همان روش سقراطی مرسوم در سایر آثار افلاطون که شامل رهبری مکالمه با استفاده از طرح پرسش‌ها و پاسخ‌های متعدد است (Brickhouse & Smith, 1994: 3)، استادی و تبحر سخنوران را به سخره می‌گیرد (234c- 235d). وی با اذعان به آنکه ایراد خطابه در چنین مراسمی به منزله ستایش آتنیان در برابر خود آتنیان - و مثلاً نه در برابر اسپارتی‌ها - است، سخن گفتن در مراسم بزرگداشت درگذشتگان جنگ را امری دشوار قلمداد نکرده و در نتیجه در پاسخ منکسنوس تصدیق می‌کند که فردی که برای چنین منظوری برگزیده می‌شود حتی نیاز ندارد که خطیبی آزموده باشد. سقراط افلاطون حتی این ادعا را در پیش می‌نهد که با توجه به آن که زنی موسوم به اسپاسیا^۱ از استادان مسلم این فن، سخنوری را به او آموخته است، در صورت انتخاب برای سخن گفتن در چنین مراسمی به راحتی از عهده کار بر خواهد آمد (235e). سقراط شرح می‌دهد که اسپاسیا روز قبل خطابه‌ای را که برای چنین مراسمی تدوین کرده بود برای وی خوانده و اشاره می‌کند که این نکته‌ها گویا بخشی از خطابه معروفی است که وی برای پریکلس^۲ سیاستمدار نامدار آتنی آماده کرده است (236a- 236b).^(۸) منکسنوس از سقراط درخواست می‌کند که نکته‌هایی که اسپاسیا به وی آموخته را برای او نیز بازگو کند و فیلسوف سالخورده نیز در نهایت رضایت می‌دهد محتوای خطابه مذکور را با هم صحبت جوان خود در میان بگذارد (236c- 236d). بازگویی

1. Aspasia
2. Pericles

خطابه منسوب به اسپاسیا پاره دوم و اصلی محتوای محاوره منکسنوس را تشکیل می‌دهد که شرح آن از اواخر صفحه ۲۳۶ نسخه استپانوس تا میانه صفحه ۲۴۹ آن به طول می‌انجامد (236d- 249c). خطابه با یادآوری حق شهیدان بر شهروندان دولت-شهر آتن آغاز شده و با ذکر مواردی همچون علل دلاوری و شهامت کشته‌شدگان نبرد و ارتباط آن با شیوه تربیت و نظام سیاسی در آتن ادامه می‌یابد. تدوین‌گر خطابه سپس به نقل کوتاه افتخارات کهن آتینان که امروزه در منظومه اساطیری یونان باستان گنجانده می‌شود پرداخته و پس از آن، گزارشی به مراتب مفصل و مشروح از عملکرد نسل‌های پیشین آتن در نبردهای مختلف با شاهنشاهی هخامنشی و نیز جنگ‌ها و درگیری‌های داخلی در سال‌ها و دهه‌های پس از آن ارائه می‌دهد. این بخش از خطابه به گونه‌ای روایت شده است که نمایانگر دیدگاه رسمی آتنی‌ها در مورد نبردهای مذکور باشد (Shorey, 1934: 187). در بخش‌های پایانی خطابه به مخاطبان - و به‌ویژه فرزندان دلاوران بر خاک افتاده - توصیه می‌شود که نظام اجتماعی و ساختاری که توسط پدران آن ساخته شده است را حفظ کنند و همچنین از زبان شهیدان جنگ به دولت سفارش می‌شود که امر تربیت و پرورش فرزندان آنان و نیز نگهداری از پدران و مادران پیر ایشان را جدی بگیرد. سقراط نطق خود را با این جمله به پایان می‌رساند: «منکسنوس گرامی، این بود خطابه اسپاسیا» (249d) که همچون نشانه‌ای روشن، بخش میانی و آخر رساله را از یکدیگر جدا می‌سازد. بخش سوم محاوره تنها شامل چند جمله در انتهای صفحه ۲۴۹ نسخه استپانوس است که به ترتیب میان منکسنوس و سقراط رد و بد می‌شود (249d- 249e). محتوای این چند عبارت کوتاه مختصر حاکی از عدم اطمینان کامل منکسنوس به ادعای چند باره سقراط افلاطون مبنی بر انتساب خطابه به اسپاسیا است، با وجود این سقراط همچنان بر این نکته پافشاری کرده و در آخرین بخش رساله به هم‌کلام جوان خود وعده می‌دهد که اگر محتوای خطابه مرور شده را با کسی در میان نگذارد، در فرصت‌های آتی نیز خطابه‌هایی که اسپاسیا برای پیش‌آمدها و مراسم دولتی آماده خواهد کرد را برای او روایت خواهد کرد.

۳. هخامنشیان در خطابه منتسب به اسپاسیا

همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، هخامنشیان تنها در پاره دوم محاوره منکسنوس، یعنی در بخش‌هایی از خطابه‌ای که سقراط افلاطون تدوین آن را به اسپاسیا منسوب می‌کند حضور دارند و تمامی اشارات موجود به جنگ‌ها و روابط شاهنشاهی هخامنشی با یونانیان در رساله مذکور در همین قطعه ذکر شده است. در خطابه یادشده، سقراط

افلاطون به نقل از اسپاسیا پس از ارائهٔ وصفی در باب علل و عوامل دلآوری‌های شهیدان آتنی (239a-237a)، به ذکر نمونه‌هایی از شجاعت و پایداری آتنیان در برابر دشمنان خارجی و یونانی در گذشته و روایات حماسی و اساطیری می‌پردازد (246a-239b). سقراط افلاطون سپس شرح می‌دهد که قصد دارد از وقایعی سخن براند که پیش از این چندان بدان پرداخته نشده و به درستی مورد ستایش و توصیف شاعران قرار نگرفته است (239c). لازم به ذکر است مراد تدوین‌گر خطابه از این رویدادها، ایستادگی آتنیان در برابر نیروهای نظامی شاهنشاهی هخامنشی است که در چند مرحله به سرزمین یونان گسیل شده بودند. این بخش از خطابه با گزارشی مختصر از چگونگی قدرت‌گیری پارسیان در آسیا و وضعیت جهان مقارن با نخستین هجوم هخامنشیان به یونان در دورهٔ فرمانروایی داریوش یکم آغاز شده و با شرح چگونگی از پای درآمدن دولت-شهر ارترا^۱ در مواجهه با ارتش هخامنشی به فرماندهی داتیس^۲ و پیروزی آتنیان در نبرد ماراتون^۳ ادامه می‌یابد (240e). فاتحان ماراتون به سبب از جان‌گذشتگی خویش که به‌زعم تدوین‌گر خطابه موجب رهایی و آزادی تمامی یونانیان شده بود با عنوان «پدران آزادی» مورد ستایش قرار می‌گیرند. پس از اشاره به نبرد ماراتون، به رویارویی‌های هخامنشیان و یونانیان در دورهٔ خشایارشا پرداخته شده و بر نقش و جایگاه ویژهٔ آتنی‌ها در نبرد دریایی سالامیس^۴، پیکار پلاتایا^۵، نبرد بری-بحری ائورومدون^۶ و نیز هجوم به قبرس و مصر که بر اساس دیدگاه تدوین‌گر خطابه موجب رهایی نهایی یونان و چشم‌پوشی هخامنشیان از هجوم‌های آتنی به این سرزمین شد تأکید می‌شود (241e). پس از آن خطابه با گزارشی از نبردهای دولت-شهر آتن با سایر شهرهای یونانی و به‌ویژه اسپارت^۷ در جریان جنگ پلوپونزی^۸ ادامه می‌یابد که البته در ضمن شرح این مطالب، به صورت مختصر به جایگاه شاهنشاهی هخامنشی و مواضع شاه پارس در این پیکارها، از جمله یاری‌ستانی سایر شهرهای یونانی از شاه بزرگ هخامنشی در برابر آتنیان و نقش هخامنشیان در اتحاد این شهرها بر ضد آتن (243b) نیز اشاره می‌شود.

1. Eretria
2. Datis
3. Marathon
4. Salamis
5. Plataea
6. Eurymedon
7. Sparta
8. The Peloponnesian War

۴. نگرش اولیه یونانیان در باب قدرت نظامی هخامنشیان به روایت رساله

منکسنوس

تدوین‌گر خطابه پارسیان را فرمانروایان سراسر آسیا معرفی کرده و به این نکته اشاره می‌کند که داریوش به عنوان سومین فرمانروای هخامنشی موفق شد به یاری ناوگان خود به صاحب‌اختیار دریاها و جزایر مبدل شود (240a-239d). بدین سبب به زعم تدوین‌گر خطابه پیش از رویارویی ماراتون، کسی یارای ایستادگی در برابر هخامنشیان را نداشته (240a) و به‌ویژه پس از درهم شکستن سپاه ارتزیا در برابر ارتشی که به فرماندهی داتیس به یونان گسیل شده بود (240c-240a)، قوای نظامی شاهنشاهی هخامنشی شکست‌ناپذیر به نظر می‌رسید. بر این اساس پیروزی آتینان در نبرد ماراتون در نگاه تدوین‌گر خطابه از اهمیت چشمگیری برخوردار است تا بدان اندازه که این واقعه را به مثابه نشانه‌ای ارزیابی می‌کند که بر یونانیان آشکار ساخت که ارتش ایران آسیب‌ناپذیر نیست (240d). همچنین در زمینه قدرت نظامی ناوگان هخامنشی و اقتدار آن در نبرد دریایی اشاره می‌کند که قوای مذکور پیش از پیکار سالامیس مغلوب ناشدنی شمرده می‌شد و به انبوهی، توان و تبحر شهره بود (241b).

چنین گزاره‌هایی در نگاه نخست به‌صورت مستقیم از هراسی حکایت دارد که اقتدار ارتش و پیروزی‌های نظامی هخامنشیان در نبردهایی که منجر به بسط و گسترش فرمانروایی آنان در گستره‌ای پهناور شده بود در دل یونانیان افکنده بود؛ اما خوانش محتوای کلی خطابه نقل شده از اسپاسیا می‌تواند در پذیرش این گزاره در جایگاه دیدگاهی عمومی نسبت به اقتدار نظامی هخامنشیان در اذهان یونانیان تردیدی جدی ایجاد کند. توضیح اینکه سقراط افلاطون در گفتگو با منکسنوس این خطابه را به عنوان متنی از پیش آماده‌شده برای مراسم به خاک سپردن سربازان شهید دولت-شهر آتن معرفی می‌کند (236b). از این رو ضرورت دارد این نکته را در نظر داشت که لازمه خطابه اسپاسیا به عنوان متنی در رسای شهیدان و ستایش دلآوری جنگاوران آتنی، آن است که بتواند در ذهن مخاطبان و شنوندگان مؤثر واقع شود. بدین سبب مبالغه در شرح اقتدار نظامی و شهرت شکست‌ناپذیری قوای شاهنشاهی هخامنشی در جایگاه هم‌اورد آتینان، می‌تواند به نوبه خود عملکرد توأم با موفقیت جنگاوران این شهر در ایستادگی در برابر دشمن را چشمگیرتر و مهم‌تر جلوه دهد. با توجه به این مسأله باید در پذیرش مطالب ذکر شده در محاوره منکسنوس در باب نگرش اولیه یونانیان به شکست‌ناپذیری ارتش

هخامنشی با احتیاط بیشتری عمل کرد؛ اما از سوی دیگر داده‌های مندرج در برخی از متون دیگر نیز می‌تواند تا اندازه‌ای مؤید وجود چنین دیدگاه و هراسی در میان یونانیان، پیش از نبردهای ماراتون و سالامیس باشد. از جمله این داده‌ها باید به اطلاعاتی اشاره کرد که در گزارش‌های هرودوتوس در شرح یورش‌های هخامنشیان به یونان در زمان داریوش یکم و خشایارشا درج شده است. این مورخ یونانی در شرح وقایع پیش از پیکار ماراتون یادآور شده است که فرماندهان آتنی به دو دسته تقسیم شده بودند و گروهی از آنان با جدیت اصرار داشتند که با توجه به شمار اندک نفرات خود در برابر نیروهای تحت فرمان داتیس از بخت چندان برای پیروزی برخوردار نیستند (هرودوت، ۶: ۱۰۹). همچنین هرودوتوس جنگاوران آتنی حاضر در نبرد ماراتون را نخستین یونانیانی می‌داند که «دیدن لباس مادی و مردانی بدین‌سان مجهز را تاب آوردند» و اشاره می‌کند که «تا آن زمان حتی شنیدن نام مادها یونانیان را به وحشت می‌انداخت» (هرودوت، ۶: ۱۱۲). لازم به ذکر است با در نظر داشتن تأکید پژوهشگران بر تلاش هرودوتوس برای جلب نظر مخاطبان آتنی در تحلیل نوشته‌های وی، تردیدی که در مورد مبالغه‌آمیز بودن روایت محاوره منکسنوس در باب نگرش اولیه یونانیان به ارزش نظامی قوای شاهنشاهی هخامنشی قابل طرح است در مورد گزارش این مورخ از هراس آنان از هخامنشیان نیز وجود دارد؛ اما از جهتی دیگر به‌رغم منطقی بودن چنین شک و تردیدهایی، شاهد و مدرکی که بتواند به صراحت وجود دیدگاهی عمومی مبنی بر شکست‌ناپذیر تلقی کردن هخامنشیان در خشکی -پیش از پیکار ماراتون- و آسیب‌ناپذیر بودن ناوگان آنان -پیش از نبرد دریایی سالامیس- در میان یونانیان را به چالش بکشد نیز وجود ندارد.

۵. جایگاه و اهمیت جنگ‌های هخامنشیان و یونان به روایت رساله

منکسنوس

خطابه منسوب به اسپاسیا در چند بخش از متن به طور مستقیم و در مواردی نیز به صورت تلویحی از اهمیت و جایگاه نبردهای هخامنشیان و یونانیان خبر داده است. به عنوان نمونه تدوین‌گر خطابه در صفحه ۲۳۹ نسخه استپانوس، یعنی دقیقاً پیش از آغاز روایت نبردهای مذکور، اشاره می‌کند که قصد دارد به شرح وقایع و رخدادهایی بپردازد که با وجود اهمیت و ستودنی بودن دلوری‌های آتنی‌ها در اثنای آن تاکنون بدان‌سان که شایسته آن بوده از سوی شاعران بیان نشده است (239c). در ادامه جایگاه پیروزی آتنی‌ها در پیکار ماراتون به اندازه‌ای مورد تأکید قرار می‌گیرد که جنگاوران آتنی حاضر در این

رخداد نظامی نه تنها با عنوان پدران شهروندان آتنی، بلکه به مثابه پدران آزادی ستوده می‌شوند (240e). چنین ستایش و عناوینی نشان می‌دهد که تدوین‌گر خطابه هجوم سپاهیان هخامنشی به فرماندهی داتیس را تهدیدی برای آزادی تمامی شهرهای یونانی و عدم موفقیت این سردار در ماراتون را به منزله رهایی و تضمین تداوم آزادی جمیع ساکنان این سرزمین جلوه می‌دهد. همچنین در صفحه ۲۴۲ نسخه استپانوس از ایستادگی آتنی‌ها در برابر نیروهای نظامی شاهنشاهی هخامنشی با تعبیر جنگی «برای دفاع از خود و دیگر شهرهای یونانی» یاد شده است (242a). در نتیجه می‌توان چنین قضاوت کرد که با توجه به ساختار کلی محتوای روایت و اشارات مستقیم و تلویحی مندرج در خطابه آسپاسیا، نبردهای هخامنشیان و یونانیان در جایگاه حساس‌ترین مقاطع و سرنوشت-سازترین وقایعی قلمداد شده‌اند که تا آن زمان در تاریخ یونان - دولت-شهر آتن - سابقه داشته است. این در حالی است که به باور پژوهشگران امروزی، معنا و مفهوم این جنگ‌ها برای یونانیان و به ویژه آتنی‌ها، بسیار عظیم‌تر از اهمیتی بود که نخبگان سیاسی و نظامی شاهنشاهی هخامنشی برای آن قائل بودند (Muller, 2021: 24)؛ به عبارت دیگر روشن است که نگرش ارائه‌شده در باب اهمیت جنگ‌های مذکور در منکسنوس، برداشتی یونانی و به طور دقیق‌تر آتنی از این رویدادها بوده و الزاماً با پندار هخامنشیان در این باره همسو و مشابه نبوده است.

۶. نقش و موقعیت دولت-شهر آتن در جنگ‌های مادی به روایت رساله

منکسنوس

۶-۱. جنگاوران آتنی به مثابه یگانه نقش‌پردازان یونانی در پیکار ماراتون:

در خطابه آسپاسیا، تمامی افتخار پیروزی در پیکار ماراتون به سپاهیان آتنی نسبت داده شده و هیچ‌گونه نقشی برای سایر دولت-شهرهای یونانی - حتی پلاتایا که به روایت هرودوتوس تمامی قوای آن در این نبرد حضور داشت (هرودوت، ۶: ۱۰۸) - در نظر گرفته نشده است. تدوین‌گر خطابه این نکته را نیز ذکر می‌کند که این تنها اسپارته‌ها بودند که به یاری آتن شتافتند، اما حتی آنان نیز پس از خاتمه درگیری به ماراتون رسیدند (240e). همچنین در متن خطابه، پیکار ماراتون به عنوان واقعه‌ای که موجب دلیری یونانیان در ایستادگی برابر سپاهیان هخامنشی شد معرفی شده و بر همین اساس به صورت علنی مهم‌ترین درگیری در میان تمامی نبردهای هخامنشیان و یونانیان محسوب شده است (241a-240e). در حقیقت پیروزی در ماراتون به مثابه بزرگ‌ترین و به‌یادماندنی‌ترین

موفقیت نظامی آتن، در حافظه جمعی شهروندان آن ثبت و حفظ شده و به‌ویژه با توجه به عدم حضور اسپارتی‌ها در این پیکار، از اهمیتی شایان توجه برخوردار شد (بریان، ۲/۱۳۹۱: ۲۷۰، ۲۳۰، ۲۳۱). (Palagin, 2021:370, Muller, 2021: 23, ۲۷۰). با توجه به این موضوع، نسبت دادن تمامی افتخار پیروزی در چنین نبرد سرنوشت‌سازی به جنگاوران آتنی، به‌طور طبیعی به منزله آن است که بتوان چنین برداشت کرد که در خطابه آسپاسیا - حتی اگر هیچ اشاره‌ای به حضور آتنی‌ها در نبردهای بعدی نشده بود - ممتازترین جایگاه در طول جنگ‌های هخامنشیان و یونانیان، از میان تمامی شهرهای یونانی سهم این دولت - شهر قلمداد شده است.

۲-۶. ناوگان آتن و ایفای ممتازترین نقش در نبرد دریایی سالامیس: تدوین‌گر خطابه نبرد دریایی سالامیس را شاهکاری معرفی می‌کند که وحشت یونانیان از نیروی دریایی شاهنشاهی هخامنشی را از میان برده بود و از این رو این رخداد را شایسته دومین جایگاه در تاریخ دولت - شهر آتن ارزیابی می‌کند (241b - 241a). لازم به ذکر است با وجود آنکه سایر منابع مرتبط با نبرد دریایی سالامیس علاوه بر نقش غیر قابل انکار قوای دریایی آتن، بر همراهی کشتی‌های سایر دولت - شهرها از جمله اسپارت و به ویژه دلوری جنگاوران آیگینا^۱ در این رویداد نظامی تأکید کرده‌اند (پلوتارک، ۱/۱۳۴۳: ۳۱۸-۳۱۹، هرودوت، ۷: ۴۳-۴۶). در خطابه آسپاسیا حتی به صورت تلویحی و ضمنی نیز به حضور ناوگان سایر شهرها اشاره نشده است؛ به عبارت دیگر در این خطابه تمامی افتخار و سرافرازی نبرد دریایی سالامیس نیز سهم آتنی‌ها دانسته شده است.

۳-۶. سهم آتن از افتخار نبرد پلاتایا: تدوین‌گر خطابه با اشاره به حضور جنگاوران آتنی «دوشادوش» اسپارتیان در نبرد پلاتایا، به صورت تلویحی نقش آنان در این پیکار را کم و بیش همسنگ پیاده‌نظام اسپارتی دانسته و پیروزی را نتیجه اشتراک مساعی این دو گروه و موجب افتخار آتنی‌ها ارزیابی می‌کند (241c). این در حالی است که کامیابی در نبرد پلاتایا که منجر به کشته شدن مردونیه^۲ فرمانده ارشد تمامی نیروهای باقی‌مانده ارتش شاهنشاهی هخامنشی در سرزمین یونان شد، به‌طور معمول در منابع و نیز در پژوهش‌های نوین تاریخی، بیش از هر چیز به عملکرد پیادگان سنگین اسلحه اسپارتی و فرمانده ایشان پائوسانیاس^۳ نسبت داده شده است.^(۹) در گزارش هرودوتوس از نبرد پلاتایا، تعداد تمامی نفرات سپاهی که در برابر مردونیه صف‌آرایی کرده بودند در حدود ۱۱۰ هزار نفر برآورد

1. Aegina
2. Mardonius
3. Pausanias

شده است که از این میان ۵ هزار سرباز سنگین اسلحه و ۳۵ هزار سرباز سبک اسلحه اسپارتی که باید ۵ هزار پیاده سنگین اسلحه لاکدایمونی^۱ دیگر را نیز به شمار آن‌ها افزود، مهم‌ترین بخش نیروهای متحد یونانی را تشکیل می‌داده‌اند. این در حالی است که آریستیدس^۲ فرمانده نیروهای آتنی حاضر در پلاتایا، تنها ۸ هزار نفر پیاده سنگین اسلحه و به همین میزان سرباز سبک اسلحه در اختیار داشت که از میان نیز ۱۴۰۰ سرباز از دولت-شهرهای متحد آتن یعنی آیگینا، مگارا^۳ و پلاتایا تحت فرمان او قرار گرفته بودند (هرودوت، ۹: ۲۸-۳۰). بر این اساس حتی اگر نیروهای هیچ دولت-شهر دیگری به جز اسپارت و آتن در پیکار شرکت نکرده بودند، استفاده از لفظ همراهی دوشادوش آتنی‌ها و اسپارتی‌ها در نبرد مذکور چندان منطقی به نظر نمی‌رسید و دست‌کم از حیث شمار سربازان، نقش جنگاوران آتنی در شکست سپاه هخامنشی تنها می‌توانست در حد و اندازه یاری‌رسانی به نیروهای پرتعداد اسپارتی برآورد شود. افزون بر این بر خاک افتادن مردونیه و هزار جنگاور نخبه پارسى همراه او به عنوان واقعه‌ای که سبب درهم ریختن نظم صفوف پارسیان و شکست نهایی آنان شد نیز به گواه منابع تاریخی مختلف توسط اسپارتی‌های تحت فرمان پائوسانیاس انجام شد (هرودوت، ۹: ۶۳-۶۴، دیودور، ۱۱-۱۲: ۲۸:۳۱). برتر شمردن نقش پیاده‌نظام اسپارت در نبرد پلاتایا امری است که حتی شخص افلاطون در مجموعه آثار خود بدان اذعان کرده است، زیرا در رساله لاکس که به خامه افلاطون به رشته تحریر درآمده، سقراط در گفتگو با سردارانی موسوم به لاکس^۴ و نیکیاس^۵، خاطرنشان می‌شود که پیادگان لاکدایمونی در کارزار پلاتایا با استفاده از حربه گریز دروغین موجبات شکست سپرداران پارسى را فراهم آوردند (Laches, 191b). در نتیجه به نظر می‌رسد پررنگ‌تر قلمداد کردن نقش آتنی‌ها در نبرد پلاتایا نیز باید تحت تأثیر قالب و چارچوب محتوایی خاص خطابه‌های آتنیان در وصف شهر و دلاوری‌های خود باشد. به بیان دیگر، افلاطون در خطابه اسپاسیا روایتی از نبرد پلاتایا ارائه داده است که به طور معمول در خطابه‌های این چینی رواج داشته و با نگاهی به کارزار مذکور می‌پردازد که به نگرش رسمی و مورد تأیید دولت-شهر آتن نزدیک است، حتی اگر لزوماً با آنچه فیلسوف شخصاً در این باره می‌اندیشیده مطابقت نداشته باشد.

1. Lacedaemon
2. Aristides
3. Megara
4. Laches
5. Nicias

۴-۶. جنگاوران آتنی و مدعای در تنگنا قرار دادن شاهنشاهی هخامنشی: در خطابه اسپاسیا پیروزی در پیکارهای ماراتون، سالامیس و پلاتایا به مثابه خاتمه‌ای بر اهداف نظامی هخامنشیان در سرزمین یونان در نظر نگرفته نشده و از «شاه بزرگ» بدون اشاره به نام خاص این فرمانروا- چنین نقل می‌شود که قصد راه‌اندازی حمله مجدد به یونان را داشته است (241d). در مقابل، تدوین‌گر خطابه جانفشانی آتنیان در نبرد دریایی ائورومدون و تاختن به قبرس و مصر را عواملی می‌داند که سبب تنگ شدن عرصه بر «شاه بزرگ» و صرف نظر کردن هخامنشیان از یورش‌های آتی احتمالی شده است (241e-241d). در حقیقت خطابه مذکور در هنگام شرح چگونگی بروز تحول در وجهه کشمکش یونانیان با هخامنشیان از وضعیت تدافعی به موقعیت هجومی نیز نقش و جایگاه اصلی را به آتنی‌ها اختصاص می‌دهد. این در حالی است که نه‌تنها مندرجات منابع تاریخی به‌ویژه در باب هجوم به قبرس، موفقیت در این عملیات نظامی را در نتیجه اقدامات پائوسانیاس فاتح اسپارتی نبرد پلاتایا دانسته‌اند، بلکه حتی محققانی همچون جان مانوئل کوک در میزان اهمیت واقعی این رخداد تردید کرده و احتمال می‌دهد که فتح قبرس تنها به شهرهای یونانی نشین آن جزیره محدود بوده باشد (کوک، ۱۳۹۰: ۲۲۷). این مورخ همچنین شورش مصر در دوره اردشیر یکم جانشین بلافصل خشایارشا را که به تحریک آتنی‌ها و حمایت آنان صورت گرفته بود را نیز به عنوان اقدامی قلمداد می‌کند که پس از سرکوب توسط هخامنشیان، «به بهای گزاف و فاجعه‌باری برای آتن و متحدانش پایان یافت» (کوک، ۱۳۹۰: ۲۲۹-۲۳۰).

در مجموع روایتی که خطابه اسپاسیا ارائه داده است، نه تنها نقش آتنی‌ها را در طول نبردهای هخامنشیان و یونانیان پررنگ‌تر و مهم‌تر از سایر دولت-شهرها جلوه می‌دهد، بلکه به اندازه‌ای برای اقدامات آتنیان عذر و بهانه تراشیده و در مقابل عملکرد سایر دولت-شهرها را در بدترین حالت ممکن مورد توجه قرار می‌دهد (Pappas & Zelcer, 2015: 182) که در نهایت موقعیت آتن و افتخارات آن به عنوان عاملی برای برانگیخته شدن حسد و رشک دیگر شهرهای یونانی قلمداد می‌شود (242a). در این خطابه مردمان آتن در اوج کمال و شایستگی توصیف شده و حتی به شکست‌های آنان و وقایع ناخوشایند تاریخ دولت-شهرشان اشاره‌ای نشده است (گاتری، ۱۳۷۷/۱۴: ۱۸۳). همچنین در این روایت چهره آتنی‌ها از هرگونه تقصیر و اشتباه پیراسته شده و مسئولیت به راه افتادن نبردهای میان دولت-شهرهای یونانی نیز به طور کامل متوجه هم‌اوردان آن جلوه داده می‌شود؛ به عبارت دیگر نگرش ویژه‌ای که به عنوان زیرمتن این رساله در باب جنگ‌های هخامنشیان

و یونانیان و نقش آتن در این نبردها جریان دارد، به مثابه روایتی همسو با سیاست و برداشت مورد نظر نخبگان سیاسی و نظامی این دولت-شهر از وقایع و رخداد‌های آتی درآمده است.

۷. نتیجه

تأکید بر این نکته که خطابه منسوب به اسپاسیا آن گونه که در محاوره منکسنوس درج شده است به مثابه یک تلاش وفادار به اسلوب، چارچوب و مضمون خطابه‌های مشابه رایج در دولت-شهر آتن، تصویری مخدوش، جانب‌دارانه یا فراتر از آن تحریف‌شده از تاریخ شاهنشاهی هخامنشی و نبردهای آن با یونانیان ارائه می‌دهد، پرسش و بازخواستی ضروری و عادلانه در پی خواهد داشت که نادیده گرفتن آن از سوی نگارندگان پژوهش حاضر می‌تواند به درستی به منزله شانه خالی کردن از وظیفه‌ای خطیر در خوانش انتقادی درون‌مایه این متن تلقی شود. پرسش بنیادی و ضروری یادشده احتمالاً ساختار و محتوایی نظیر مؤاخذه زیر خواهد داشت:

با توجه به آنکه نویسندگان این پژوهش خود به ماهیت محرف و جانب‌دارانه خطابه اسپاسیا اذعان کرده‌اند و با در نظر گرفتن اینکه شرح و گزارش‌هایی - دست‌کم تا اندازه‌ای - کمتر جانب‌دارانه از نبردهای هخامنشیان و یونانیان در آثار مورخانی نظیر هرودوتوس، دیودوروس، پلوتارخوس و حتی تراژدی پارسیان نوشته آیسخولوس^۱ موجود و قابل دسترسی است، تفسیر انتقادی و تطبیقی محتوای تاریخی محاوره منکسنوس چه سود و فایده‌ای نصیب مورخ و محقق تاریخ شاهنشاهی هخامنشی خواهد کرد؟ به عبارت دیگر چه نیازی به خوانش انتقادی متنی وجود دارد که به نظر می‌رسد آشکارا غرض‌ورزانه نگاشته شده و نماینده نگرشی است که خطیبان سیاسی آتنی بر آن تأکید می‌کرده‌اند و همان طور که سقراط افلاطون نیز در ابتدای رساله به خرده‌گیری از آنان پرداخته، صرفاً مخاطبان خود را بر سر شوق می‌آورده است؟

نگارندگان در پاسخ به این پرسش که در کمال صداقت آن را انتقادی هوشمندانه و تحلیلی به‌جا قلمداد می‌کنند، معترف‌اند که اگر با هدف استخراج داده‌های تاریخی، یا دستیابی به گزارشی تحت عنوان «تاریخ واقعی شاهنشاهی هخامنشی» به بازخوانی محتوای خطابه اسپاسیا و محاوره منکسنوس بپردازیم، نتیجه کار ناامیدکننده خواهد بود؛ زیرا تدوین‌گران چنین خطابه‌هایی - که مجدداً تأکید می‌شود افلاطون نیز در تدوین خطابه

آسپاسیا از اسلوب آنان تبعیت کرده است- نه به دنبال نقل تاریخی واقعی بوده‌اند و نه دغدغه‌ای برای دقت در ارائه رویدادها داشته‌اند. در عوض هدف این خطیبان احتمالاً شالوده‌گذاری گفتمانی بوده است که به یاری ذکر مثال‌هایی تاریخی، جاذب و بر سر شوق‌آورنده مخاطبان و شنوندگان باشد؛ اما اهمیت و جایگاه محاوره منکسنوس و خطابه آسپاسیا در تاریخ‌نگاری شاهنشاهی هخامنشی دقیقاً در همین نکته، یعنی تلاش برای پی-ریزی گفتمانی جاذب و ارائه نگرش و نظرگاهی ویژه و محدود به چارچوب نهفته است. در حقیقت به یاری خطابه آسپاسیا، تصویری اسلوب‌گرایانه و قالبی از محتوای بی‌شمار خطابه‌های دیگری که به صورت بالقوه می‌توانستند روایتی از تاریخ شاهنشاهی هخامنشی، روابط آنان با یونانیان و چگونگی نمود هخامنشیان در دنیای باستان ارائه دهند در دسترس است.^(۱۰) زیرا افلاطون می‌کوشد در منکسنوس-بر خلاف گرگیاس که در آن صرفاً به سخنوران می‌تازد و بر روش و فایده کار آنان خرده می‌گیرد- ثابت کند که خود توان نگارش و تدوین خطابه‌ای با همان اسلوب و شیوه مرسوم خطیبان مورد انتقاد خویش، در سطح و با کیفیتی بالاتر را دارد و اگر در چنین وادی‌ای قدم نگذاشته نه از سر ناتوانی، بلکه تنها به این سبب بوده که اراده‌ای معطوف به سخنوری به گونه خطیبان معاصر خود نداشته است. از این رو تحلیل محتوا و ساختار خطابه آسپاسیا، نگرش قالبی رایج و متداولی که در خطابه‌های واقعی سخنوران آتنی معاصر افلاطون بر روایت آنان از تاریخ هخامنشیان و جنگ‌های آنان در یونان سایه افکنده بوده را در برابر دیدگان مخاطبان امروزی خود قرار می‌دهد. از سوی دیگر بررسی محتوای یک خطابه تحریم برجای مانده دیگر، یعنی خطابه دوم لوسیاس خطیب و سخنور آتنی معاصر افلاطون که روایت آن از نبردهای هخامنشیان و یونانیان تا اندازه شایان توجهی با خطابه آسپاسیا همخوانی دارد نیز می‌تواند مؤید این دیدگاه بوده و به مثابه شاهدهی برای تقویت چنین برداشتی مورد توجه قرار گیرد. نگرشی که نخستین ویژگی آن این است که در محدوده جغرافیایی و مکانی مشخص و محدودی، یعنی دولت-شهر آتن-یا نهایتاً در میان پیروان و متحدان این دولت-شهر- پدیده آمده است و اختصاص داشتن به زمانه‌ای متمایز و معین یعنی دهه‌های پس از خاتمه جنگ‌های مادی و هم‌زمانی با جنگ‌های پلوپونزی نیز دومین خصیصه مهم آن محسوب می‌شود. ارزش این نظرگاه محدود به زمان و مکان مشخص هنگامی بیشتر آشکار می‌شود که آن را به مثابه نگرشی مورد مذاقه قرار دهیم که در نهایت به دولت-شهر آتن و زمانه معین خود محدود نمانده و به‌گونه‌ای غیرقابل

انکار در نگاه تاریخی آتی به شاهنشاهی هخامنشی مؤثر واقع شد. به یاری خطابه آسپاسیا می‌توان بر تداوم نگرش ویژه آتنی در باب شاهنشاهی هخامنشی و جنگ‌های مادی، در آثار مورخان جهان باستان و حتی پژوهشگران امروزی تأکید کرد. لازم به ذکر است نگارش و تدوین تاریخ شاهنشاهی هخامنشی در جهان باستان و سده‌های آتی تا مدت‌ها و در غالب موارد بیش از آنکه تحت تأثیر کتیبه‌ها و نوشته‌های شاهان و فرمانروایان هخامنشی باشد یا با استفاده از نتایج اکتشافات باستان‌شناسی صورت گرفته باشد، در ساره گفتمانی پرداخته شده که معاصران یونانی آن، به‌ویژه آتنی‌ها به پی‌ریزی آن مبادرت کرده- بودند. به عنوان نمونه برداشت ویژه‌ای در باب جنگ‌های هخامنشیان و یونانیان که در این خطابه نیز در چند مقطع بدان اشاره شده است، یعنی این عقیده که ایستادگی و پیروزی جنگاوران یونانی -یا در خطابه آسپاسیا به صورت جزئی‌تر و دقیق‌تر، آتنی- در نهایت منجر به رهایی و آزادی تمام یونان شد، نگرشی است که بعدها نه تنها بر اذهان فیلسوفان و متفکرانی نظیر ولتر^۱ و بوسوئه^۲ تأثیر گذاشت بلکه سایه خود را بر آثار مورخان تخصصی‌تر نظیر اومستد^۳ حفظ کرده و حتی امروزه نیز می‌توان رگه‌هایی از آن را در فرهنگ‌عامه و تلقی اقشار غیرمتخصص نیز شناسایی کرد.^(۱۱) بر این اساس به باور نگارندگان این پژوهش، نخستین طرفه‌ای که محقق تاریخ ایران باستان پس از مبادرت به خوانش انتقادی محاوره منکسنوس و آثار مشابه آن بر خواهد بست، ایجاد امکانی برای این پژوهشگر به هدف پایه‌ریزی و ساخت برداشت‌هایی تازه از ریشه‌های تاریخ-تاریخ-نگاری شاهنشاهی هخامنشی در جهان خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. برای مطالعه در باب دیدگاهی مغایر با آنچه نگارندگان این پژوهش در باب ارزش آثار افلاطون به عنوان منبعی برای تاریخ شاهنشاهی هخامنشی می‌اندیشند به مقاله «انحطاط شاهنشاهی یا انحطاط منابع؟» نوشته سانسسی وردنبورخ^۴ مراجعه شود (سانسسی وردنبورخ، ۱۳۸۸: ۷۵-۹۵).

۲. مراد از جنگ‌های هخامنشیان و یونانیان که در متون باستانی از آن‌ها با عناوین «جنگ‌های مادی» و «جنگ‌های پارسی» یاد شده، سلسله نبردهایی است که در پی لشکرکشی‌های داریوش یکم و خشایارشا یکم به یونان به وقوع پیوست (Sacks, 2005: 257).

۳. این دو اثر عبارت‌اند از برگردان انگلیسی آلن^۵ از محاوره منکسنوس در جلد یکم مجموعه The Dialogues of Plato از انتشارات دانشگاه ییل و ترجمه همراه با حواشی سانسونه^۶ در انتشارات دانشگاه کمبریج (Plato, 1984, Plato, 2020).

1. Voltaire
2. Bossuet
3. Olmstead
4. Heleen Sancisi Weerdenburg
5. R. E. Allen
6. David Sansone

۴. تألیفات افلاطون به طور کلی در سده‌ستة اصلی آثار نخستین، آثار میانی و آثار متأخر دسته‌بندی شده‌اند (Allen, 1984: 13).

۵. برای مقایسه ساختار و درون مایه معمول سخنرانی‌های نامدارترین خطیبان آتنی در مراسم تدفین شهیدان جنگ با خطابه مندرج در محاوره منکسنوس، به روایت توکودیدس^۱ از نطق پریکلس در بحبوحه جنگ‌های پلوپونزی^۲ که به عقیده چارلز کان^۳ افلاطون نیز آن را خوانده و از نظر گذرانیده بود (Kahn, 2018: 11) و نیز خطابه‌ای از لوسیاس^۴ در گرم‌گرم جنگ کورنت^۵ به عنوان الگوهایی تمام‌عیار از چنین خطابه‌هایی مراجعه‌شود. علاوه بر مشابهت غیرقابل‌انکار ساختار کلی خطابه منسوب به آسیاسیا با چنین خطابه‌هایی، در زمینه محتوا نیز همسانی‌هایی میان این خطابه و متون یاد شده وجود دارد. به عنوان نمونه نطق پریکلس همچون خطابه مندرج در رساله منکسنوس عواملی همچون ساختار سیاسی-اجتماعی کارآمد آن و نیز نظام تربیتی شایسته آن را علت دلاوری سربازان درگذشته جنگ می‌داند و اشاره به جنگ‌های هخامنشیان و یونانیان به مانند خطابه منسوب به آسیاسیا، بخش مهمی از خطابه لوسیاس را نیز تشکیل می‌دهد (Thucydides, II: 34-46, Lysias II: 21-60).

۶. آنارکرونسیم که در متون فارسی با لفظ زمان‌پریشی نیز بدان اشاره شده است عبارت از سخن یا نوشته‌ای است که دست‌کم بخشی از محتوای آن با اوضاع و شرایط تاریخی زمان نگارش خود مطابقت نداشته باشد (رامپولا، ۱۳۹۵: ۷۹). در محاوره منکسنوس موارد قابل توجهی از آنارکرونسیم قابل شناسایی است. به عنوان نمونه برخی از وقایع ذکر شده در متن زمانی اتفاق افتاده است که سقراط تاریخی در قید حیاط نبوده و بر این اساس امکان کسب اطلاع و صحبت درباره آن‌ها را نداشته است (Kahn, 2018: 10). در حقیقت آخرین رخداد دارای تاریخ مشخص که در منکسنوس بدان اشاره شده صلح آنتالکیداس^۶ است که در حدود ۱۳ سال پس از درگذشت سقراط منعقد شد (گاتری، ۱۳۷۷/۱۳: ۹۴). برخی از پژوهشگران با توجه به چنین نکاتی حتی فرضیه نگارش بخش‌هایی از رساله پس از درگذشت افلاطون و توسط نویسنده‌ای ناشناس از اعضای آکادمی افلاطون را نیز مطرح کرده‌اند (Pappas & Zelcer, 2015: 28). با وجود این عدم اهتمام افلاطون به شرح صحیح و دقیق وقایع تاریخی در منکسنوس و نیز این حقیقت که به طور کلی در جهان این اندیشمند، تاریخ و رخدادهای آن هدف غایی از نگارش نیست (Allen, 1984: 327)، موجهی است برای آنکه نمود آنارکرونسیم در رساله مذکور چندان جای تعجب نداشته باشد.

۷. حضور سقراط در منکسنوس به عنوان شخصیت اصلی رساله -همچون سایر محاورات سقراطی افلاطون- به گونه‌ای است که تشخیص دقیق و صحیح دیدگاه‌ها و سخنان وی از نظرگاه‌های افلاطون را به امری محال مبدل کرده است (هیوبی، ۱۳۹۳: ۵۶). بر این اساس در پژوهش حاضر گاه برای اشاره به سقراطی که در منکسنوس حضور دارد از عبارت «سقراط افلاطون» که به‌ویژه در کتاب Plato's Socrates اثر بریک‌هاوس^۷ و اسمیت^۸ به کرات به کار رفته استفاده شده است (Brickhouse & Smith, 1994).

۸. آسیاسیا (۴۷۰-۴۱۰ پ.م) معشوقه و احتمالاً بعدها همسر پریکلس که تا هنگام درگذشت وی در ۴۲۹ پ.م با او زندگی می‌کرد (Sacks, 2005: 53). گویا اتهامی مبنی بر اینکه آسیاسیا نویسنده اصلی بسیاری از خطابه‌های پریکلس بوده است، در آن زمان با هدف زیر سؤال بردن توانایی‌های این سیاستمدار و سردار آتنی رواج داشت (استاتارد، ۱۳۹۷: ۱۲۴).
۹. به عنوان نمونه جان مانوئل کوک^۹ در کتاب «شاهنشاهی هخامنشی» پیروزی یونانیان در این نبرد را بیش از هر چیز به نحوه فرماندهی پائوسانیاس نسبت می‌دهد (کوک، ۱۳۹۰: ۲۲۳).

1. Thucydides
2. The Peloponnesian War
3. Charles H. Kahn
4. Lysias
5. The Corinthian War
6. Peace of Antalcidas
7. Thomas C. Brickhouse
8. Nicholas D. Smith
9. John Manuel Cook

۱۰. همان‌گونه که گاتری^۱ اذعان داشته است، افلاطون خطاباً مندرج در منکسنوس را با مهارت کامل و رعایت تمامی قواعد و اصول خطابه‌های سخنوران معاصر خود انجام داده است. وی بر همین اساس معتقد است که تقلید زبردستانه افلاطون از سبک خاص این خطابه‌ها، منکسنوس را در جایگاهی قرار داده است که با استفاده از آن می‌توان به بررسی کاملی از فنون و صناعات ادبی و خطابی آن عصر پرداخت (گاتری، ۱۳۷۷: ج ۱۴، ۱۸۷).
۱۱. کوک در کتاب شاهنشاهی هخامنشی به صورت مختصر و شایسته به چنین برداشتی در باب لشکرکشی بزرگ خشایارشا به یونان اشاره کرده و این تلقی را صرفاً داستانی دلگرم‌کننده برای عاشقان آزادی قلمداد کرده است (کوک، ۱۳۹۰: ۲۰۷).

منابع

- استاتارد، دیوید. (۱۳۹۷)، *تاریخ یونان باستان در پنجاه زندگی‌نامه*، ترجمه شه‌ریانو صارمی، تهران، ققنوس.
- افلاطون (۱۴۰۱)، *دوره آثار افلاطون*، ترجمه محمدحسن لطفی، ج ۱ و ۲، تهران، خوارزمی، چاپ پنجم.
- بریان، پی.یر. (۱۳۹۱)، «از کوروش تا اسکندر: تاریخ شاهنشاهی ایران»، در: *تاریخ هخامنشیان*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، ج ۱۰، بخش اول، تهران، توس.
- پلوتارک. (۱۳۴۳)، *حیات مردان نامی*، ترجمه رضا مشایخی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- توکودیدس. (توسیدید) (۱۳۹۷)، *تاریخ جنگ پلوپونزی*، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران، خوارزمی، چاپ دوم.
- رامپولا، مری لین. (۱۳۹۵)، *راهنمای نگارش تاریخ*، ترجمه لی‌لا سازگار، تهران، آگاه، چاپ دوم.
- سانسیسی وردنیورخ، هلن. (۱۳۸۸)، «انحطاط شاهنشاهی یا انحطاط منابع؟، از منبع تا نتیجه‌گیری: کنترلیاس»، در: *تاریخ هخامنشیان*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، ج ۱: منابع، ساختار و نتیجه‌گیری، ویراسته هلن سانسیسی وردنیورخ، تهران، توس.
- کوک، جان مانوئل. (۱۳۹۰)، *شاهنشاهی هخامنشی*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران، ققنوس، چاپ پنجم.
- گاتری، دلبلیو. کی. سی. (۱۳۷۷)، *تاریخ فلسفه یونان*، ترجمه حسن فتحی، ج ۱۳، ۱۴، تهران، فکر روز.
- گمپرتس، تتودور. (۱۳۷۵)، *متفکران یونانی*، ترجمه محمدحسن لطفی، ج ۲، تهران، خوارزمی.
- هرودوت. (۱۳۸۹)، *تاریخ هرودوت*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، ج ۲، تهران، اساطیر.
- هیوبی، پاملا ام. (۱۳۹۳)، «سقراط و افلاطون» در: *تاریخ تحلیلی فلسفه غرب: مجموعه مقالات*، ترجمه خشایار دیهیمی، تهران، نقش جهان.
- یگر، ورنر. (۱۳۹۳)، *پایدیا*، ترجمه محمدحسن لطفی، ج ۲، تهران، خوارزمی، چاپ دوم.
- Briant, P. 2014. *Histoire de L'Empire Perse de Cyrus a Alexander*, translated by Nahid Foroughan, Tehran, Farzan Rouz [In Persian].
- Brickhouse, Thomas C. & Nicholas D. Smith. 1994. *Plato's Socrates*, Oxford University Press, oxford & New York.
- Cook, J. M. 2012. *The Persian Empire*, translated by Morteza Saghebfar, Tehran, Qoqnus [In Persian].
- Herodotus. 2011. *The Histories of Herodot*, translated by Morteza Saghebfar, Tehran, Asatir [In Persian].
- Huby, Pamela M. 2014 "Socrates and Plato" in: *A Critical History of Western Philosophy*, edited by D. J. O'Connor, translated by Khashayar Deyhimi, Tehran, Naghshe Jahan [In Persian].

- Gamperz, T.1997. *Griechische Denker: Eine Geschichte der antiken Philosophie*, translated by Mohammad Hassan Lotfi, Tehran, Khwarazmi [In Persian].
- Guthrie, W. K. C. 1999. *A History of Greek Philosophy*, Vol 13 & 14, translated by Hassan Fathi, Tehran, Fekre Rouz [In Persian]
- Jaeger, Werner W.2015. *Paideia*, translated by Mohammad Hassan Lotfi, Tehran, Khwarazmi [In Persian].
- Muller, S. 2021. "The Persian Wars to Alexander", in: *A Companion to Greek Warfare*, edited by Waldemar Heckel, F.S. Naiden, E. Edward Garvin & John Vanderspoel, Wiley Blackwell, Hoboken, New York.
- Kahn, Charles H. 2018. "Plato's Funeral Oration: The Motive of the Menexenus", in: *Speeches for the dead: Essays on Plato's Menexenus*, edited by Harold Parker and Jan Maximilian Robitzsch, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.
- Palagin, O.2021. "The Iconography of War", in: *A Companion to Greek Warfare*, edited by Waldemar Heckel, F.S. Naiden, E. Edward Garvin & John Vanderspoel, Wiley Blackwell, Hoboken, New York.
- Pappas, Nickolas & Mark Zelcer .2015. *Politics and Philosophy in Plato's Menexenus, Education and Rhetoric, Myth and History*, Routledge, London & New York.
- Plato .1984. *The Dialogues of Plato, Vol 1: Euthyphro, Apology, Crito, Meno, Gorgias, Menexenus*, Translated with Comment by R. E. Allen, Yale University Press, New Haven & London.
- Plato .1996. *The Dialogues of Plato, Vol 3: Ion, Hippias Minor, Laches, Protagoras*, Translated with Comment by R. E Allen, Yale University Press, New Haven & London.
- Plato .2020. *Menexenus*, Edited by David Sansone, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pato .2023. *A collection of Plato's works*, translated by Mohammad Hassan Lotfi and Reza Kaviani, Tehran, Khwarazmi [In Persian].
- Plutarch.1965. *Parallel Lives*, translated by Reza Mashayekhi, Tehran, Bongahe Tarjome va Nashre Ketab [In Persian]
- Rampolla, Mary L.2017. *A Pocket Guide to Writing in History*, translated by Lila Sazgar, Tehran, Agah [In Persian].
- Sacks, D.2005. *Encyclopedia of the Ancient Greek World*, Revised by Lisa R. Brody, Facts of File, Inc., New York.
- Sancisi-Weerdenburg, H.2010. "Decadence in the Empire or Decadence in the Sources: Ctesias, from Source to Synthesis" in: *Achaemenid History I*, translated by Morteza Saghebfar, Tehran, Toos [In Persian].
- Shorey, P.1934. *What Plato Said*, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.
- Stuttard, D.2018. *A History of Ancient Greece in Fifty Lives*, translated by Shahrbanou Saremi, Tehran, Qoqnus [In Persian].

- Thucydides.2009. *The Peloponnesian War*, Translated by Martin Hammond, with an Introduction and Notes by P. J. Rhodes, Oxford University Press Inc., New York.
- Thucydides.2018. *The History of the Peloponnesian War*, translated by Mohammad Hassan Lotfi, Tehran, Khwarazmi [In Persian].
- Todd, S.C.2007. *A Commentary on Lysias, Speeches 1-11*, Oxford University Press Inc., New York.